

Okuyucu, Gizem (2023). Hatice Veli, Eski Uygurlarda Yerleşik Yaşam Kültürü, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2022, 355 s., *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2023 /21, s. 120-125.

Hatice Veli, Eski Uygurlarda Yerleşik Yaşam Kültürü, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2022, 355 s.

[Kitap Tanıtımı / Book Review]

Gizem OKUYUCU*

GelişTarihi: 14.04.2023

Kabul Tarihi: 07.06.2023

Türklerin geçmişten bugüne farklı coğrafyalarda ürettikleri kültürel birikim, birçok çalışmanın odak nokta olmuştur. Bu çalışmalara bakıldığında Türklerin tarih sahnesine çıktığı günden Orta Asya'daki bozkır kültürüne, yerleşik yaşamlarına geçişlerine, Anadolu sahasında devam eden varlıklarına ve bunlara benzeyen dünyanın her yanına dağılmış Türk izlerine dair birçok araştırma yapılmıştır.

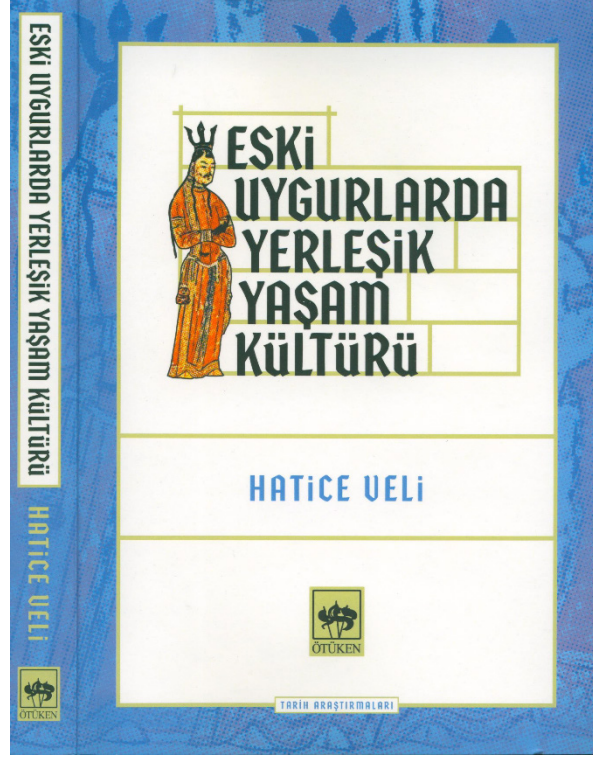
Türk kültürünün zenginliğini anlatmak için yapılan çalışmalara Dr. Öğr. Üyesi Hatice Veli'nin "Eski Uygurlarda Yerleşik Yaşam Kültürü" adlı kitabıyla yaptığı katkı bu çalışmalara kıymetli bir örnek teşkil etmektedir.

İstanbul Gelişim Üniversitesi İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi olan Hatice Veli tarafından kaleme alınan ve 2022 yılında Ötüken Yayınları tarafından yayımlanan eser; "Ön Söz", "İçindekiler", "Kısaltmalar" bölümleri hariç altı bölümden; "Kaynaklar" ve "Dizin" dâhil 355 sayfadan oluşmaktadır.

Hatice Veli, "Ön Söz" kısmında kitabı yazmadaki amacını "Yerleşik yaşamda yüksek bir medeniyet yaratmış olan Koço/İdikut Uygurlarının yerleşik yaşam kültürünü; konut, beslenme ve mutfak ile giyim kuşam, süslenme kültürü çevresinde dönemin yazılı kaynakları olan Uygur sivil belgeleri başta olmak üzere, Budist ve Manihaist Uygur çevrede üretilen eserlerden derlenen ilgili söz varlığı üzerinden tarihi ve karşılaştırmalı yöntemle incelemeyi amaçlamaktadır." (Veli, 2022: 25) şeklinde açıklamıştır.

Ön söz bölümünde kitabın bölümleri ile ilgili bilgi verilmiştir. Kitap ilk bölümden sonra Koço/ İdikut Uygurlarının üzerinde yoğunlaşmıştır.

Kitabın "Giriş" kısmının ilk bölümünde "Araştırmanın Amacı ve Yöntemi" başlığı altında Koço/ İdikut Uygurlarının kültürlerinin hangi yönleri ile tanıtıldığı ve çalışmanın kapsamından bahsedilmiştir. Koço/ İdikut Uygurlarının bıraktığı kültürel unsurların bazılarının günümüzde hâlihazırda da kullanılan ve görülen uygulamalara örnek

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halkbilimi Anabilim Dalı, e-posta:gzmbrr31@gmail.com
Orcid: 0009-0002-5176-2446

olduğundan bahsedilmiştir. Yine aynı bölümde Koço Uygurlarına ait terminoloji ayrı madde başı olarak ele alınmış, Köktürkçe döneminden başlanarak kullanımı değerlendirilmiş; özellikle terimlerin Uygur sivil belgelerinde geçtiği yer, metnin bağlamı ile birlikte transkripsiyonlu ve Türkiye Türkçesine aktarılmış şekliyle birlikte verilmiş ve bu metnin alıntılarlarına göre kullanım alanları yorumlanmıştır.

“Giriş” kısmının ikinci bölüm başlığı “Taranan Eser Külliyyatı (KORPUS)” adını taşır. Bu kısımda çalışmalarda kullanılan ve temel kaynak alanı olan Uygur sivil belgeleri üzerinde yapılmış çalışmalara yer verilmiştir. Eserin oluşturulması esnasında kullanılan ve Uygurları çeşitli yönlerden ele alan birçok eser, bu bölümde kısaca tanıtılmıştır. Bu bölüm, eserin içerdiği bilgilerin yanı sıra zengin bir birikimin, kapsamlı bir araştırmanın ürünü olduğunu da göstermektedir.

Kitabın ikinci bölümünde Koço Uygurlarının kültürel miras unsurları tanıtılmadan önce Uygur tarihi hakkında genel bilgi vermek amacıyla “Tarihte Uygurlar” adı ile adlandırılmıştır. Bu kısım kendi içerisinde dört gruba ayrılmış ve gruplar konu konu tasnif edilmiştir. İlk bölümde Uygur adından ve kökeninden bahsedilmiştir. “Uygur” adının etimolojik incelemesi yapılmış, Çin kaynaklarında geçen ilgili bölümlerden bahsedilmiş ve kelimenin nereden geldiği ile ilgili araştırmalara yer verilmiştir. İkinci alt başlıkta ise Uygurların tarihine ilişkin genel bilgiler verilmiş ve bu kısım “Uygurların Tarihine Bakış” şeklinde isimlendirilmiştir. Uygurların tarihi incelenirken bu medeniyetin kolları tek tek ele alınmış, Ötüken (Orhun) Uygur Devleti, Koço (İdikut) Uygur Devleti, Shazhou (Kansu) Uygur Devleti, Moğolların Hükümdarlığı Altında Uygurlar ve İpek Yolu’nda Uygurlar başlıklarıyla ilgili bölümlerde değerlendirmeler yapılmıştır.

Tarihte Uygurlar bölümünün ikinci alt başlığı ise “Uygurlarda İktisadi Hayat”tır. Burada tarım, ticaret, hayvancılık ve zanaat alanında yapılan faaliyetler ayrıntılı bir biçimde açıklanmıştır. Uygurların Çinliler ile ticari ilişkiler geliştirdikleri ve İpek Yolu ticaretinde önemli bir role sahip oldukları belirtilmiştir. Ticarete Uygurların Liao Sülalesi ile sıkı ilişkiler içine girdikleri belirtilmiştir. Liao Sülalesi Yıllığı’nın Coğrafya Tezkiresi’nde yer alan kayıtlarda, “Shangjing” şehrinin güney kapısının doğusunda Uygurların toplu olarak yaşadığı yerin bulunduğu ve buranın Uygur Ticaret Kolonisi adı ile adlandırıldığı belirtilir. Ayrıca Koço Uygur Devleti’nde kullanılan kumaş paralardan “kamolu”nun Kitan başşehirinde geçerli olmasının da Uygur-Kitan ticari ilişkilerinin yakınlığını göstermesi bakımından dikkati çektiği belirtilmiştir.

“Tarım ve Hayvancılık” başlığını taşıyan bölümde, Koço Uygurlarında tarım arazilerinin devlet mülkiyetindeki araziler, idikut mülkiyetindeki araziler, tapınak mülkiyetindeki araziler ve çiftçilerin mülkiyetindeki araziler olmak üzere dört farklı şekilde işletildiği anlatılmaktadır.

Uygurlarda zanaatı anlatan ilgili bölümde, Çin kaynaklarının dışında Arap seyyahların da Uygurların demiri işleme zanaatı ile ilgili kayıtlarının tutulduğunu belirten yazar, seyyah Yakubi’nin Tokuzoğuz (Uygur) ülkesinde, demirden her türlü nadir sanat eşyası üretildiğini belirttiğini vurgular.

Bahaeddin Ögel, Uygurlarda “kurç” olarak bilinen bir çeşit kaliteli demirin kullanıldığını belirtmiş ve bunun yanında Uygurların demirden çeşitli silahlar yaptığını söylemiştir (Ögel, 2000: 130). Hatice Veli, Bahaeddin Ögel’in ifadesinden hareketle yazdıklarını örneklendirmiştir. Uygurların yalnızca demir işlemede değil, altından çeşitli takılar yaptığı ve Uygur devletinin sınırları içinde bulunan Beşbalık’tan amonyak tuzu çıkarıldığı ifade edilmiştir.

“Uygurlarda Dinî Yapı” adını taşıyan alt başlıkta, Uygurların tarihi serüvenleri içerisinde kabul ettikleri dinler tanıtılmıştır. Uygurların Soğdu rahipler vasıtasıyla kabul ettikleri ilk

dinin Hristiyanlık olduğu ifade edilmiştir. Sonrasında Manihaizm, Budizm kabul edilmiş ve Manihaizm'in Mezopotamya felsefesinden birçok unsuru içinde barındıran evrensel karakterli bir din olduğu ifade edilmiştir. Agnostik dinlerin en mükemmel örneklerinden olan Manihaizm, Türkçe metinlerde *üç ödki nom ve iki yıldız* diye tanımlanmıştır. Manihaizm dinini Uygur Kağanı da desteklemiştir. Böylece Mani rahipleri Manihaizm'i devlet sınırları içinde ve Çin'de geniş kitlelere ulaştırmışlardır.

Manihaizm dininin kabul edilmesiyle Uygurların siyasi, diplomatik, iktisadi ve kültürel hayatının derinden etkilediğini belirten Veli, Mani dininin etkisiyle Soğd kökenli Uygur alfabesini benimseyen Uygurların bu alfabe ile Manihaist, Budist ve Nesturi Hristiyanlığına dair çok sayıda eser bıraktığını belirtmektedir.

Eserde tanıtılan ikinci devlet dini Budizm'dir. Budizm ile ilgili bu dinin Taspar Kağan devrinde (572-581) kabul edildiğini belirten yazar, Uygurların Budizm'le ilk karşılaşmalarının Köktürkler Dönemi'nde olduğunu belirtir.

Yapılan çalışmalardan Soğd, Çin, Tibet, Tohar Budizm'inden etkilenen ve zengin kültürel unsurlar barındıran Uygur Budizm'inin aynı zamanda kuzeydeki konargöçer toplulukların Budizm'i için de kaynaklık ettiği anlaşılmıştır. "Kuzeyde yaşayan Kitanlar (Qidan), Tangutlar (Xixia), Jurchenler (Nüzhen) ve Moğollar, Uygur Budizm'inin etkisine uğrayan kavimler arasındadır." (Veli, 2022, 67) şeklindeki ifade ile Budizm'in etki alanı belirtilmiştir.

"Din" temasının alt başlıklarından sonuncusu "Nesturi Dini" adı ile okuyucuya sunulmuştur. Nesturi dininin yayılması için bu dinin müritlerinin tercüme faaliyetlerine giriştiği söylenir.

"P. Pelliot, Yedisu ve İli dolaylarında çıkarılmış Nesturi Mezarlığı ve Dunhuang Mağaraları'ndaki el yazmaları arasında birçok Nesturi eseri bulmuştur." (Veli, 2022: 69) ifadesi Nesturi dini ile ilgili bizlere somut unsurların kaldığını göstermektedir.

"Tarihte Uygurlar" ana başlığının son alt başlığında, Uygurların dil ve edebiyatı hakkında kapsamlı bir inceleme yapılmıştır. Uygurların hangi alfabeler ile eserler oluşturdukları kapsamlı bir şekilde anlatılmıştır.

Manihaist Uygur edebiyatının temelini Ötüken Uygur Kağanlığı döneminde, Böğü Kağan'ın Manihaizm'i kabul etmesiyle atıldığı; Budist Uygur edebiyatının ise Sanskritçe, Soğdca, Toharca, Çince ve Tibetçeden yapılmış serbest tercümelere dayandığı bu bölümde anlatılmıştır.

Eserde üzerinde durulan ve Uygurların bir kolu olan Koço/ İdikut Uygurları, 3. Bölüm'ün "Koço Uygurlarında Yerleşik Yaşam ve Şehir Kültürü" başlığı altında incelenmiştir. Ana başlık, üç alt başlığa bölünmüş ve bunların ilkinde "Türklerde Yerleşik Yaşam Kültürünün Gelişimi" anlatılmıştır. Çin yıllıklarının Ötüken Uygurlarının erken dönemlerindeki yaşam tarzıyla ilgili bilgiler verdiği ifade edilmiştir. Bu bölümde hem bu bilgilerden bahsedilmiş hem de Uygurların Manihaizm'i devlet dini olarak kabul etmesiyle yerleşik yaşama geçip Ötüken'de şehirler ve köyler inşa edip tarımla uğraşmaya başlamaları anlatılmıştır.

"Koço Uygurlarında Şehir ve Yaşam Kültürü" başlığı altında, Koço Uygurlarının İdikut şehrinde bahsedilmiştir. Koço Uygurlarının başkenti Beşbalık'ın çok sayıda Budist tapınağına ev sahipliği yaptığından ve bu tapınakların belli bir mimari sisteme göre yapıldığı anlatılmıştır. Bu başlığın altında Koço Uygurlarının tapınaklarından, şehir duvarlarından, sokak ve yollardan, dükkânlardan bahsedilmiştir.

Alt başlıkların üçüncüsü de "Eski Uygurlarda Şehir ve Yerleşim Yerleri ile İlgili Söz Varlığı" adı altında "balık/şehir", "kent/ şehir", "kedin/ arka, geri, batı", "suzak/ köy, küçük şehir", "ulus/ devlet, ülke, şehir, bölge, dünya, halk, nüfus" kelimelerinin etimolojik incelemeleri yapılmış ve kökenleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Dördüncü kısımda “Şehirlerin Yöneticileri” başlığında sırasıyla “balık ayguçu /şehir müşaviri, vali”, “balık begi/ şehir beyi, şehir yöneticisi, vali”, “daruga- taruga-daruğa/ vali, denetçi” sözcükleri incelenmiştir.

“Mimari Unsurlara Dair” başlığı altında; “içgerü/ içeri”, “kalık/ gökyüzüne açılan bir yapı”, “karşı/ hükümdar sarayı”, “kapıg- kapu/ kapı”, “kay/ sokak, cadde”, “köprüg/ köprü”, “lan/ çit, duvar”, “manistan”, “ordu/ saray, otağ”, “vrhar- vrhar” kelimelerinin etimolojik incelemeleri yapılmıştır.

“Koço Uygurlarında Konut Kültürü” başlığı altında ev ile ilgili söz varlığından bahsederken “alaçu/ çadır, kulübe”, “argü/ konut, mesken”, “karegü/ çadır”, “turug/ oturulacak veya durulacak yer” kelimeleri incelenmiştir.

Evin bölümlerini anlatan söz varlığı kapsamında “açıg/ ambar, depo”, “aşlık/ mutfak”, “atlık/ at ahır”, “bataglık/ tuvalet, hela, ayak yolu”, “kıznak-kaznak/ depo”, “kerem/ ambar”, “komsuluk- kömsölük/ depo, ambar”, “küdenlik/ misafir odası”, “sagingu- sukıngu/ banyo”, “yaylık/ yazlık” kelimeleri incelenmiştir.

Ev eşyaları ve mobilya kültüründe kullanılan ve etimolojisi verilen kelimeler ise eserde şu şekilde tasnif edilmiştir: “Benden/ sandalye”, “keviz/ halı, kilim”, “kidiz- kiyiz/ keçe”, “örtüg- örtüg/ örtü, masa örtüsü, perde”, “şırak- çirag/ yağ lambası, kandil”, “yula/ mum, lamba, ışık”, “eşük/ örtü, battaniye, yorgan”, “kirlik/ nevresim, örtü, toz engelleyici”, “sunçuk/ döşek”, “yastuk/yastık”.

“Koço Uygurlarında Mutfak ve Beslenme Kültürü” ana başlığının altında, öncelikle mutfak ve beslenme kültürünün gelişimi anlatılmış, ardından bu kültüre ait ayrıntılar verilmiştir. Çin Yıllığı Suishu’nun Türklerle ilgili bölümünden alınan bilgi şu cümleler ile aktarılır: “...Et yerler, kıymız içerler. Yılın beşinci ayında koyun, at keser ve Tanrı’ya adak adarlar.” (Veli, 2022: 159). Bir diğer Çin Yıllığı Beishi’de ise “...av avlar, hayvancılıkla uğraşırlar; et yerler ve kıymız içerler.” (Veli, 2022:159) şeklinde aynı doğrultuda olan başka bir ifade yer almaktadır. Türk boylarının aynı zamanda süt ve süt ürünlerine de önem verdiklerini bu bölümde öğrenmekteyiz. Köktürklerde her ailenin ekip biçtiği ve suladığı bir bahçesi bulunmaktadır. Kapgan Kağan’ın 696 yılında Çin ile yaptığı, Çin’in Köktürlere 3000 ziraat aleti ile 100.000 hu (125 ton) tohumluk darı teslim etmesi konusundaki anlaşma da Köktürklerin tarımla ilgilendiklerini gösterir. Yazılı belgeler incelendiğinde ise Uygurların tarımını yaptıkları hububatlar arasında “borsu/ fasulye”, “üür- ür- yür- üyür- ügür- öyür/ darı”, “arpa- abra/ arpa”, “bugday/ buğday”, “konak/ darı”, “tügi- tügü/ darı”, “burçak/ bezelye”, “yası muk- yasmuk/ mercimek”, “burçak/ bezelye, burçak”, “yarma/ tane bulgur”, “tuturgan/ pirinç” gibi ürünler bulunduğu ifade edilmiştir. Uygurlar yetiştirdikleri hububatları besin maddesi olarak kullanmışlardır. Bu ifadeler aslında günümüzde kullanılan ve değerli olan “ata tohum” kavramının da Uygurlar ve Köktürkler devrine kadar uzanabileceğini bizlere işaret eder.

Mutfak kültüründe etimolojisi incelenen ilk kelime grubu yiyecek ve içecekler için adlardır. Bu adlar eserde şu sıra ile verilmiştir: “Aş/ yiyecek”, “azık- azuk/ yolculuk için hazırlanmış yiyecek”, “içgü/ içecek, içki”, “liv/ bir çeşit yemek”, “mün/ çorba, et suyu”, “ötmek/ ekmek”, “yemiş- yemiş/ yemiş, meyve”.

Mutfak, pişirme aletleri, kaplar, sunum araçları, saklama gereçlerinin adlandırılmasında kullanılan ve etimolojik olarak kitapta incelenmiş isimler ise şu başlıklarda verilmiştir: “Bıçak- bıçak/ bıçak”, “çomurmuş/ kepçe”, “edgü/ kavisli bıçak, eğri bıçak”, “kalbir/ kalbur, elek”, “sokgu/ havan”, “sürtünç/ bilek taşı”, “süzgü/ süzgeç”, “işç- eşiç/ tencere, kazan”, “ocak- ocok/ ocak”, “saç sac tava”, “çanak/ çölek, kap”, “kaça/ kap, kaça”, “kap/ kap, deri tulumu, tulum”, “küzeç/ testi veyabaşka kaplar”, “ayak/ içki içilen kap”, “çaçan- çan/ çay fincanı”, “çöke- çöki/ çubuk, yemek çubuğu”, “kadın/ tahta kase, tahta tabak”, “kapan/ tabak”, “kaşuk/

kaşık, *“körge/ ahşap tabak*”, *“padır- patır/kase*”, *“sin/ bir çeşit mutfak eşyası?”*, *“sunçuk*”, *“tepsi/ tepsi*”, *“burnaç/ kap*”, *“idiş/ kap,kacakiçömlek*”, *“kendük/ topraktan yapılan büyükçe kap*”, *“kovga/ su kovası*”, *“könek/ kova*”, *“kupin/ kupa*”, *“küp/ büyük şarap kupası*”, *“sanaç-snaç/deri kap*”, *“şükün/ çaydanlık, kase?”*, *“suvluk/ su kabı*”, *“tagar/ büyük kap, çuval*”, *“tokluk- tolkak/ deri kabı torba*”.

Bir sonraki bölümdeyse mutfağın devamı olarak besin maddeleri ile ilgili bir sınıflandırma yapılmış yine o dönemde kullanılan bazı kelimelerin incelemesine yer verilmiştir. Bunlar şu şekildedir:

“et/ et”, *“sagyag/ tereyağı”*, *“yag/ yağ”*, *“yakrı/ yağ”*, *“kurut/ bir çeşit kurutulmuş peynir”*, *“yogurt/yoğurt”*, *“min/ un”*, *“taklan/ un”*, *“un/ un”*, *“bitmül/ uzun biber”*,*“burçak/ bezelye”*, *“kabak/ kabak”*, *“murç- mırç/ biber”*, *“satun/sarımsak”*, *“sögun/ soğan”*, *“turma/ turp”*, *“erük/ kaysu, erik”*, *“çubukan/ hünnap”*, *“çüşüm/ dut”*, *“kagün/ kavun”*, *“üzüm/ üzüm”*, *“bengi/ bira, içki”*, *“bor/ üzüm şarabı”*, *“sorma/ şarap, bira”*, *“suv sui/ içecek, bira”*, *“süçüg/ tatlı şarap”*, *“artun/ kimyon”*, *“kadız/ tarçın”*, *“kürküm/ safran”*, *“sirke/ sirke”*, *“şeker/ şeker”*, *“tuz/ tuz”*, *“mir/ bal”*, *“yumurtka- yumurdka/ yumurta”*.

Eserin altıncı ve son bölümünde,“Koço Uygurlarında Giyim Kuşam ve Süslenme Kültürü” üzerinde durulmuştur. Öncelikle Türklerin giyim kuşam kültürünün tarihî gelişimi hakkında bilgi veren yazar, sonrasında bu kültürü somut örneklerle açıklamıştır. Türklerin kadınlarının ve erkeklerinin nasıl giyindiği ve aksesuar olarak hangi materyalleri kullandığı, bu materyalleri hangi maddelerden elde edildiği ve yine bu materyallere ait adlar etimolojisiyle beraber eserin son bölümünde incelenmiştir.

Çin kaynaklarının aktardığına göre Türkler, Çinlilerden daha farklı bir giyinme kültürüne sahiplerdi. Çinliler sağdan ilikli elbiseler giyer ve saçlarını kafalarının ortasına toplayarak topuz yapardı. Oysa Türkler, elbiselerini sağdan iliklemede ve saçlarını açık bırakmaktadırlar. Ötüken Uygur Devleti’yle Tang Sülalesi arasındaki ilişkilerden dolayı Çinliler arasında “Uygurlar gibi giyinme ve Uygurlar gibi süslenme” modası ortaya çıkmıştır.

Uygurlar söz konusu dönemde başlarına şapka takmışlar; kadınlar ise saçlarını tokalarla süslemiş ve dar kollu giysiler giymişlerdir. Eski Uygurların giyim kuşam kültürüne ait bilgiler Koço Uygur ve Shazhou Uygur döneminden kalma duvar resimlerinden edinilmiştir. Duvar resimleri incelendiğinde bazı Uygur giysilerinin kol ucu, yaka kısmı, elbise kenarlarında farklı çeşit kumaştan işlemler yapıldığı tespit edilmiştir.

Uygurların söz varlığı içerisinde giyim kuşam kültürüne ait bazı kelimeler günümüze dek gelmiş ve eserde bu kelimelerin kökeni hakkında bilgiler verilmiştir: *“Arış/ dokuma ürünlerinin dikey atılan ipliği”*, *“arkag/ dokuma ürünlerinin atkısı, atkı ipliği, yatay şekilde atılan iplikler”*, *“çıgrı/ değirmenin çarkını döndüren aygıt, bobin, gökkubbe”*, *“lewki- livki/ dikey dokuma tezgahı, kumaş dokuma aygıtı”*, *“bodug/ boya”*, *“kedgü/ giysi, giyim”*, *“kedim/ giysi”*, *“ton/ giysi, kıyafet”*, *“tonangu/ giysi, giyim”*, *“böz/ bez,pamuklu kumaş”*, *“keten/ keten bezi”*, *“kars/ yünlü kumaş”*, *“altunluk/altın işlemeli ipekli kumaş”*, *“bintadu-mintatü/ ipek”*, *“çikin/ brokar, ipek”*, *“ışgirti/ bir çeşit nakışlı Çin ipekli brokarı”*, *“kenzi/ ipekli kumaş”*, *“kulin/ ipekli kumaş”*, *“samsı/ dokuma eşya, ipekli kumaş”*, *“silin/ erguvaqn renkli kaliteli ipek çeşidi”*, *“tavar/ ipekli kumaş”*, *“torku/ ipekli kumaş”*, *“zünküm/yüksek kaliteli bir çeşit ipekli kumaş”*, *“kogiş/ tabaklanmış deri”*, *“kön/ gön”*, *“sargı/ ham deri, atın kalça kısmındaki deri”*, *“teri/ deri, cilt, ham deri”*, *“kiş/ samur kürkü”*, *“kürk/ kürk”*, *“börk/ başlık, bere”*, *“çekrek/ pamuklu gömlek”*, *“çaruk-çruk/ çarık, çizme”*, *“etük/ çizme, ayakkabı,profesyonellerce yapılmış çizme”*, *“kay/ ayakkabı”*, *“köküzmek/ önlük, zırh”*, *“köküzlük/ göğüs koruyucu”*, *“kükü/ Moğol kadınlarının bir başlığı”*, *“orpak- oprak/ yıpranmış, eski giysi”*, *“örmek/ bir çeşit giysi”*, *“uyuk/ keçe çorap”*, *“üm/ pantolon, iç don”*, *“yalma/ hırka, yelek”*, *“yarık/ zırh, yelek”*, *“bog/ bohça,heybe”*, *“çug/ bohça”*, *“laty- latay/ kuşak, ince ipektan yapılmış bele kadar inen şal”*,

“kur/ kemer”, “ületü- iletü/ ipek mendil”, “yakalıg/ yakalık, giysinin yakası için ayrılmış kumaş”.

Süsleme için kullanılan materyal ve takı adları ise şunlardır:

“kaş/ yeşim taşı”, “kubık/ kehribar”, “la'l/ yakut taşı”, “sata/ mercan”, “şaş/ firüze taşı”, “şişir/ akik taşı”, “yençü- yinçü/ inci”, “bilek batu/- bilek sata/ mercan bilezik”, “Didim/ taç, kaş bastı”, “küntegü/gerdanlık”, “monçuk/ boncuk, küpe, kolye”, “eñlik /allık”, “közünü/ ayna”, “opu/ pudra”, “tarak- targak/ tarak”.

Hatice Veli'nin incelemiş olduğumuz eseri Uygurların kültürel hayatını anlatan, Koço Uygurlarının sosyokültürel yaşamını ayrıntıları ile irdeleyen başarılı bir çalışmadır. Konu ile ilgili gerek dil ve tarih alanında gerekse sosyoloji, gastronomi, dinler tarihi, halkbilimi alanında araştırma yapan araştırmacıların başvuracağı önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Kaynakça

Ögel, Bahaeddin (2000). *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Veli, Hatice (2022). *Eski Uygurlarda Yerleşik Yaşam Kültürü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.